

Nr 949

Av herr **Hedlund m. fl.**, i *anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 136, angående rundradions fortsatta verksamhet m. m.*

(Lika lydande med motion nr 774 i Första kammaren)

Proposition nr 136 innehåller förslag angående radions och televisionens fortsatta verksamhet.

Radion och i ännu högre grad televisionen har på förhållandevis kort tid kommit att intaga en dominerande ställning i samhället. Några siffror kan illustrera detta förhållande. Ljudradiosändningarna tog i vårt land sin början år 1925 och vid utgången av sistlidna budgetår var antalet radiolicenser närmare 3 miljoner. Televisionssändningarna inleddes 1956 och antalet televisionslicenser är nu uppe i över 2 miljoner. Av den föreliggande propositionen framgår också att 92 procent av hushållen i vårt land f. n. har radiomottagare och att motsvarande siffra vad avser television är 75 procent.

Målsättning

Etermedia spelar ur olika synpunkter en mycket stor roll i det svenska samhället. Den utomordentligt stora betydelse som etermedia har accentueras självfallet av den starka genomslagskraft som de äger. Deras betydelse som opinionsbildare och opinionsförmedlare är stor. En annan uppgift har de genom att sprida information om olika företeelser i samhället. Genom att tillgodose kraven på opinionsbildning, opinionsförmedling samt informationsspridning skapar dessa massmedia utomordentliga förutsättningar för yttrandefriheten. Det skall också erinras om den betydelse som radion och televisionen har när det gäller att tillhandahålla underhållning. Vidare finns det anledning erinra om de insatser massmedia kan göra i undervisningens tjänst.

Den verksamhet som bedrivs av etermedia måste i likhet med många andra aktiviteter i det moderna samhället regleras genom lagstiftning. Med hänsyn till den unika ställning som radion och televisionen har och de speciella förutsättningar som gäller för deras verksamhet är det nödvändigt att de lagstiftande myndigheterna ägnar särskild omsorg åt att tillförsäkra de enskilda individerna rättsäkerhet.

I detta avseende spelar organisationen av verksamheten en grundläggande roll.

Ett eller flera företag

En väsentlig fråga är vem som skall ha rätt att ägna sig åt etermedia-verksamhet. Enligt de nu gällande principerna äger ett företag, Sveriges Radio, att svara för radio- och televisionssändningarna i vårt land. Grundläggande därvid är en överenskommelse mellan svenska staten och Sveriges Radio Aktiebolag angående rundradions programverksamhet. Tänkbart alternativ till det nuvarande systemet är naturligtvis en ordning med flera företag. Vid skilda tillfällen har förslag framförts innebärande övergång till en sådan. Intresset för en reform synes främst vara knutet till televisionen. De som vill ha en ändring till stånd tycks i allmänhet utgå från att enskilda, kommersiella intressen genom att fri etableringsrätt införes skulle bli i tillfälle att bilda företag med syfte att driva radio- och televisionssändningar. Verksamheten skulle finansieras genom annonsinkomster. Enligt vår uppfattning är de skäl som kan tala för en s. k. fri etableringsrätt inte tillnärmelsevis så tungt vägande som de nackdelar som är förenade med ett sådant system.

De rådande villkoren när det gäller främst de tekniska men även i mycket hög grad de ekonomiska förutsättningarna omöjliggör en etableringsrätt utan inskränkningar. Någon etableringsfrihet i etern kan det inte bli. Företag som vid sidan av Sveriges Radio finge tillstånd att ägna sig åt televisionssändningar måste genom lagstiftning bindas av rigorösa bestämmelser. I väsentliga avseenden måste nämligen samma regler gälla för det nya företaget som för Sveriges Radio. Några större förändringar i konkurrenssituationen kan det sålunda inte bli, när verklig yttrandefrihet skall eftersträvas.

Dessutom finns en annan art av frihet som måste beaktas i de här sammanhangen, nämligen programkonsumenternas valfrihet. När det gäller eter medias ägandeförhållande hänvisas ofta till situationen på pressens område. Jämförelsen är dock inte adekvat i alla avseenden. Detta gäller bl. a. just valmöjligheterna. Det är inte möjligt att utan speciella anordningar, vilka den enskilde i allmänhet inte torde kunna begagna sig av, ta del av två samtidigt sända program; denna tekniska inskränkning i konsumtionsmöjligheterna föreligger inte, när det gäller pressen. Möjligheter att vid varje tillfälle kunna välja bland program av olika karaktär måste finnas. Ett sådant krav torde emellertid svårligen kunna tillfredsställas vid ett flerföretagssystem.

Vid en bedömning av förevarande fråga kan man inte heller bortse från att vårt land rymmer en förhållandevis liten men spridd befolkning. Ett flerföretagssystem ställer större krav på ekonomiska resurser än ett system med ett andra företag. Genom att hålla kvar vid det sistnämnda undviker man en menlig splittring av resurserna som vi inte har råd med.

Det finns också anledning antaga att om fristående bolag skulle få hand om tillkommande kanaler i televisionen skulle tyngdpunkten komma att läggas på strävandena att nå de tätbefolkade delarna av landet med sändningarna. Annonserernas krav på att komma i kontakt med många människor förhållandevis billigt blir vägledande. Incitamenten att göra även dem som är bosatta i glesare bebodda delar av landet delaktiga av utbyggnaden av televisionssändningarna med de relativt höga kostnader detta vore förenat med skulle med all sannolikhet bli svaga.

Nämnda strävan att nå så många människor som möjligt för att öka annonseringsbenägenheten kan också tänkas leda till försämrad kvalitet hos programmen, även om det är förenat med svårigheter att objektivt bedöma kvaliteten. Att benägenheten att sända program som vänder sig till relativt begränsade befolkningsgrupper inte skulle bli stor kan man utgå från.

Ett system med ett eller flera fristående företag vid sidan av Sveriges Radio kan knappast innebära konkurrens på lika villkor. Å ena sidan finns då reklamfinansierade företag och å andra sidan ett licensfinansierat. I ena fallet blir intäkterna beroende av läget på annonsmarknaden, vilket kan variera med konjunkturerna, och i andra fallet kommer ett politiskt beslut att vara grundvalen för inkomsterna.

Enligt vår uppfattning bör därför inte någon ändring vidtagas när det gäller de grundläggande principerna för radions och televisionens verksamhet. Sveriges Radio bör sålunda svara även för det andra programmet i televisionen. Genom den organisatoriska modell för Sveriges Radio som förordas i propositionen bör kravet på konkurrens inom företaget i syfte att stimulera till bättre program kunna tillfredsställas.

Det andra televisionsprogrammet

Kungl. Maj:t föreslår, att sändningen av det andra programmet i televisionen inte påbörjas förrän vid årsskiftet 1969/70, vilket innebär en försening på ett par år jämfört med radioutredningens förslag. Departementschefen anger som förklaring till uppskovet dels att det samhällsekonomiska läget kräver återhållsamhet, dels att planeringen av förberedelsearbetet blir bättre och dels att större täckning med det nya programmet nås från början. Vi ansluter oss med i stort sett samma motiveringar som anförts i propositionen till tanken på ett uppskov. Det finns dock anledning erinra om att, genom den minskning av andelen egenproducerade program som vi föreslår, mindre krav skulle ställas på förberedelserna för det andra programmet i televisionen.

Vi delar departementschefens uppfattning om angelägenheten av en stor täckning redan från början. Han synes emellertid utgå från att de tätbefolkade områdena av landet i första hand skall förses med det andra

programmet. Vi kan inte anse detta såsom självklart. Det finns även skäl som talar för att de som är bosatta i de glesare befolkade delarna av landet först får möjlighet att ta del av det nya programmet. Dessa människor har ju i allmänhet sämre möjligheter när det gäller att gå på teater, se film, höra föreläsningar etc.

Färgtelevision

Departementschefen är inte nu beredd att ange en tidpunkt för införandet av färgtelevision i Sverige. Som orsaker härtill anföres dels det samhällsekonomiska läget och dels osäkerheten när det gäller val av system. Vi är emellertid tveksamma mot de sålunda angivna motiven för att uppskjuta ett ställningstagande. Ett beslut om färgtelevision bör enligt vår uppfattning fattas vid en relativt tidig tidpunkt. Det är av stor betydelse för förberedelserna. Inte minst är det av vikt för allmänheten vid dess val av televisionsapparater. Ur samhällsekonomisk synpunkt måste det vara fördelaktigt att inköpen av apparater sker under en relativt lång tidsperiod. I detta sammanhang måste också beaktas det förhållandet att vissa program som överföres från andra länder och sändes i Sveriges Radio är framställda i färg. Enligt vår uppfattning talar sålunda övervägande skäl för att sändarnätet vid utbyggnaden för det andra televisionsprogrammet också färdigställas för färgsändningar. Såsom departementschefen framhåller skulle en sådan åtgärd vara förenad med begränsade merkostnader. Då inte heller merkostnaderna för produktion av program i färg är av betydande omfattning förordar vi dessutom att färgtelevisionssändningar i vårt land bör inledas samtidigt med att det andra televisionsprogrammet börjar sändas.

Effektivitetens främjande

När etermediaverksamheten når den stora omfattning som nu håller på att ske i vårt land och är anförtrodd åt ett enda företag finns det påtagliga risker för att detta utvecklas till en byråkratisk institution, som stelnar i sina former. Bristen på konkurrens kan leda till att resurserna inte användes så effektivt som möjligt. Delvis kan en sådan utveckling förebyggas genom decentralisering inom företaget. För Sveriges Radios del spelar därför även ur denna synpunkt en starkare ställning för den regionala organisationen en stor roll. Även den s. k. kanalkonkurrensen är naturligtvis en metod att motverka här påtalade tendenser.

Företagsledningen måste göra stora ansträngningar för att nå en rationell och effektiv användning av resurserna. Inte minst när det gäller administrationen måste man ha uppmärksamheten riktad på tendenser till ineffektivitet.

I detta sammanhang finns det emellertid även anledning uppmärksam-

ma förhållandet mellan företagets egen programproduktion och sådan produktion som sker inom fristående företag och uppköpes av Sveriges Radio. F. n. är andelen egenproduktion 55 procent, men departementschefen föreslår att den i inledningsskedet till det andra televisionsprogrammet under en övergångsperiod på ett par år minskas till 50 procent. Huvuddelen av den köpta produktionen kommer från utlandet. Beträffande dessa program måste för framtiden större differentiering på länder ske så att den nuvarande USA-dominansen motverkas.

Starka skäl kan emellertid anföras för att inom landet av fria programföretag framställd produktion i betydligt ökad omfattning kommer till användning i Sveriges Radio. Härigenom skulle en konkurrens mellan radioföretaget och producentbolagen komma till stånd, vilket innebär vissa garantier för att kostnaderna för programframställningen inte blir omotiverat höga. Detta förutsätter emellertid också att det inom Sveriges Radio finns ett organ för kostnadskontroll och räntabilitetsstudier. En ökad utläggning av programproduktionen syftande till att utnyttja flera och fristående produktionsställen skulle dessutom ge stimulans och variationsmöjligheter i programarbetet. Inom landet finns f. n. betydande produktionsresurser hos enskilda produktionsföretag. Att utnyttja dessa och samtidigt inskränka utbyggnaden av Sveriges Radio skulle även innebära nationalekonomiska vinster.

Med hänvisning till vad som här anförts ifrågasätter vi om inte Sveriges Radios egen produktion borde begränsas till 40 procent av de totala originalsändningarna samt om den inte, i det fall erfarenheterna av den ökade utläggningen skulle bli goda, borde kvarstå på den nivån. Den utlagda produktionen skall naturligtvis omfatta såväl film som studioproduktion och s. k. OB-inspelning.

En ökad aktivitet när det gäller programproduktionen utanför Sveriges Radio har också betydelse för medarbetarna vid företaget. De får en säkrare ställning genom att veta att de kan söka anställning på annat håll, om de av någon anledning skulle komma i motsatsställning till arbetsgivaren Sveriges Radio.

Massmedia och utbildning

Sedan länge har ljudradion och under senare år också televisionen använts i undervisningens tjänst. Detta har framför allt tagit sig uttryck i skolradio- och skoltelevisionens verksamhet. Vid sidan härav förtjänar radioskolans kurser som vänder sig till en bredare publik att nämnas. De insatser som massmedia gjort på undervisningens område har varit av stor betydelse.

Enligt vår uppfattning måste emellertid undervisning via radio och television i framtiden i långt större utsträckning användas som komplement

till den nuvarande reguljära utbildningsorganisationen. För denna del av sin verksamhet bör Sveriges Radio åtnjuta skattemedel.

Vi anser det nödvändigt att vuxenutbildningen i vårt land bygges ut. För detta måste bl. a. massmedia tagas i anspråk. Att så långt som möjligt begagna dessa media för ändamålet torde bl. a. innebära avsevärda besparingar genom att lärar- och lokalkostnaderna blir förhållandevis små. Det torde vara realistiskt att räkna med att vuxenutbildningen huvudsakligen måste grunda sig på deltidstudier. Därvid bör det decentralistiska momentet i etermediaundervisningen vara särskilt betydelsefullt, eftersom den studerande inte behöver företaga några tröttande resor till skolan. Den genom radion och televisionen tillhandahållna undervisningen torde med fördel kunna kombineras med korrespondensstudier.

Radions och televisionens insatser när det gäller utbildningen bör emellertid inte inskränka sig till vad som här har kallats vuxenutbildning. Även lägre akademisk undervisning bör i väsentlig omfattning kunna ges via massmedia. Bl. a. den framgångsrikt genomförda ettbetygskursen i statskunskap i ljudradion för något år sedan vittnar om möjligheterna i detta avseende.

En speciell del av massmedias uppgifter när det gäller utbildningen berör invandrarna i vårt land. För att dessa skall kunna anpassa sig i landet måste de känna till hur det svenska samhället fungerar. Det åligger myndigheterna att svara för den för ändamålet nödvändiga informationen. Även om olika vägar måste användas för att nå invandrarna bör enligt vår uppfattning radion och televisionen kunna spela en stor roll i detta sammanhang. Vidare finns det anledning räkna med massmedias insatser då det gäller undervisning i svenska för invandrarna.

Departementschefen behandlar frågor om bildnings- och utbildningsverksamheten synnerligen kortfattat. Han hänvisar i övrigt till det förslag om vuxenutbildningens framtida utbyggnad som beräknas framläggas till 1967 års riksdag. Med hänsyn till den nära anknytning som denna fråga har till förevarande proposition anser vi emellertid att riksdagen redan nu borde ge sin principiella inställning till känna. Detta torde lämpligen ske genom ett uttalande om att i överenskommelsen mellan svenska staten och Sveriges Radio angående rundradioverksamheten intas en bestämmelse som reglerar skyldigheten att sända undervisningsprogram.

Konsumentupplysning

I det moderna samhället föreligger ett stort behov av konsumentupplysning. För att konsumenterna skall ha möjlighet att i den rika varumängd som erbjudes välja de varor som ger det bästa utbytet måste de få ordentlig information om priser och kvalitet. Ur såväl den enskilde individens som samhällets synpunkt är det angeläget att köp av varor och tjänster

kan ske så fördelaktigt som möjligt. Konsumentupplysningen bör emellertid såsom radioutredningen framhåller ges en vidare innebörd och sålunda omfatta även information om privata och offentliga tjänster, bakgrundsinformation om näringslivets verksamhet och organisation samt information om konsumenternas situation i samhället.

Radion och televisionen erbjuder utomordentligt goda möjligheter när det gäller att sprida konsumentupplysning. Enligt vår uppfattning måste dessa möjligheter utnyttjas i långt större utsträckning i framtiden än som hittills varit fallet. Arbetsgruppen för konsumentupplysning i televisionen inom 1960 års radioutredning föreslog att utrymmet för konsumentupplysning i televisionen skulle ökas successivt, så att det när program 2 introducerats uppgick till närmare två timmar per vecka i de två kanalerna. Radioutredningen anslöt sig till denna uppfattning. Enligt vår uppfattning bör arbetsgruppens förslag på denna punkt ligga till grund för utbyggnaden av konsumentupplysningen i televisionen.

Den regionala organisationen

F. n. är Sveriges Radios resurser i hög grad koncentrerade till Stockholm. Enligt propositionen hade företaget den 1 juli 1966 2 730 personer anställda och av dessa kom blott 280 på distrikten. En omgruppering av resurserna till distriktens förmån måste eftersträvas. Därigenom skulle den huvudstadsdominans, som programmen nu utan saklig motivering har, kunna minskas. Vidare skulle det programstoff som finns i landsorten kunna tillvaratagas på ett bättre sätt, och Sveriges Radio skulle kunna utnyttja förmågor som under nuvarande förhållanden saknar möjligheter att framträda. Dessutom tillgodoses det krav på decentralisering, som måste ställas inom ett så expanderande företag som Sveriges Radio, genom att de regionala enheterna tilldelas relativt ökade resurser.

Det finns särskild anledning att erinra om den betydelse som en väl utvecklad regional organisation har för olika slag av kulturarbetare i landsorten. Vi har i andra sammanhang påtalat vikten av att kulturlivet decentraliseras. Ett viktigt led i strävandena att nå en sådan måste vara att artister i skilda delar av landet får den stimulans som framträdande i radio och television innebär.

När det gäller ljudradion måste de regionala och lokala sändningarna utvidgas betydligt. Då riksljudradioverksamheten från december månad innevarande år omfattar tre väl utvecklade program talar enligt vår uppfattning övervägande skäl för att ljudradions utbyggnad därefter i huvudsak inriktas på de regionala sändningarna. Därvid bör också uppmärksamhet ägnas den subregionala verksamheten. De förslag som 1960 års radioutredning lagt fram i förevarande avseende synes kunna ligga till grund för utbyggnaden. Det är emellertid av vikt att de regionala

sändningarna blir kända bland allmänheten och fördenskull måste informationen om dessa ökas.

Det är givetvis också väsentligt att regionalt producerande program av mera allmänt intresse får större utrymme i rikssändningarna än hittills. Regionala televisionssändningar torde inte vara att påräkna under den närmast överskådliga tiden, även om försök med sådana kan tänkas. För televisionens del blir därför distriktens insats att producera program som kan sändas i riksprogrammen.

Det finns anledning att hälsa departementschefens förslag, att distriktet tillsammans skall utgöra en av de självständiga programheterna, med största tillfredsställelse. Distriktet skall enligt förslaget för varje år få kostnadsramar för sin verksamhet fastställda. För att distriktet skall kunna hävda sig är det emellertid nödvändigt att dessa kostnadsramar kommer att ligga på hög nivå. Det framgår inte av propositionen hur stor relativ ökning av resurserna som distriktet avses få. De ovan nämnda siffrorna innebär att Stockholms andel av personalen är omkring 90 procent. För att den regionala organisationen skall få önskvärd styrka måste enligt vår uppfattning distriktet få avsevärt ökade resurser. Starka skäl talar för den av Sveriges Radio i remissutlåtande över radioutredningen anförda målsättningen om 75 procent i Stockholm och 25 procent i landet i övrigt i början av 1970-talet. Självfallet måste de tekniska resurserna i distriktet förstärkas på motsvarande sätt.

Radionämnden

I anslutning till radioutredningens förslag förordar departementschefen att antalet ledamöter i radionämnden minskas från 24 till 5. Han hänvisar till att ett mindre antal ledamöter, som kan sammanträda med kort varsel, bör möjliggöra en effektivisering. Vi ansluter oss till tanken på en minskning men man kan inte biträda uppfattningen att reduceringen skall vara av den föreslagna omfattningen. Enligt vår mening bör radionämnden bestå av 7 ledamöter. Det är det antal som nämndens arbetsutskott nu har. 7 ledamöter torde få anses som minimum för att nämndens representation skall få den bredd som är önskvärd.

Vi delar inte departementschefens uppfattning att det skulle vara erforderligt att radionämndens ordförande har juridisk kompetens. Det bör räcka med att vederbörande är en i allmänna värv väl förfaren person. Juridisk expertis bör i stället knytas till sekretariatet.

Förslaget att radionämnden skall få ett eget kansli synes oss mycket angeläget. Det är av stor vikt att den blir obunden av Sveriges Radio.

Kostnadsfrågor

För finansierandet av den föreslagna utbyggnaden av programverksam-

heten krävs en höjning av licensavgifterna. Vid starten av det andra programmet i televisionen erfordras en licensavgift som vid nuvarande pris- och lönenivå beräknats till 40 kronor per kvartal. För innehav av såväl radio som television skulle man sålunda behöva betala 160 kronor per år. Den särskilda ljudradiolicensen skulle från samma tidpunkt fastställas till 50 kronor per år. Med hänsyn till det rika utbyte som innehav av radio- och televisionapparater ger torde de nämnda avgifternas storlek vara att betrakta såsom ganska moderat. Styrkan hos de förslag som framförts till förmån för försäljning av annonstid i massmedia i syfte att nedbringa licenskostnaderna torde sålunda sakligt sett vara relativt svag. Ett annat läge kan dock uppstå i samband med en fortsatt kostnadskrävande utvidgning av verksamheten. En stegring av kostnaderna kan då kräva att frågan om partiell finansiering genom betald reklam får tas upp till förnyat övervägande. Ett sådant måste emellertid enligt vår uppfattning ske på grundval av det material som den nyligen tillsatta statliga reklamutredningen kommer att presentera. Frågan om reklam i massmedia måste nämligen ses i ett större sammanhang.

Den omständigheten att vårt land i framtiden kan komma att nås av radio- och televisionssändningar, innehållande reklam, från andra länder — bl. a. via telesatelliter — kan också komma att framtvunga ändringar i den nu gällande principen om kommersiell reklam i Sveriges Radios program. Det finns i detta sammanhang anledning erinra om riksdagens uttalande år 1962, att om den tekniska utvecklingen blir "sådan att reklamprogram från utlandet, speciellt då från de övriga nordiska länderna, skulle kunna mottagas av större befolkningsgrupper i vårt land, bör från statsmakternas sida på nytt övervägas vilka eventuella åtgärder som då bör vidtagas".

Med hänvisning till vad som ovan anförts hemställas,

att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 136 måtte besluta att

I. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att distributionsnätet vid utbyggnaden för det andra televisionsprogrammet även utbygges i syfte att möjliggöra sändning av färgtelevision;

II. uttala att igångsättning av färgtelevisionssändningar bör ske samtidigt med att det andra programmet i televisionen börjar sändas;

III. uttala att ett organ för kostnadskontroll och räntabilitetsstudier inrättas inom Sveriges Radio;

IV. i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att Sveriges Radios egenproduktion begränsas till 40 procent av de totala originalsändningarna samt att den därigenom nödvändiga

ökningen av inköpen sker hos s. k. fria producenter i vårt land;

V. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att i överenskommelsen mellan svenska staten och Sveriges Radio angående rundradioverksamheten intas en bestämmelse som reglerar skyldigheten att sända undervisningsprogram;

VI. i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala att en relativ omfördelning av resurserna inom Sveriges Radio sker med den målsättningen att 25 procent tillfaller distriktsorganisationen;

VII. att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa att radionämnden må bestå av 7 ledamöter.

Stockholm den 22 november 1966

Gunnar Hedlund (cp)

Lars Eliasson (cp)

Nils G. Hansson (cp)

i Sundborn

i Skegrie

Gustaf Svensson (cp)

S. G. W. Wahlund (cp)

i Vä